İki Dünyanın Karşılaşması: Müslüman ve Latin Batı Dünyası Arasında Haçlı Seferleri Dönemindeki İlişkiler

Şaban Ali DÜZGÜN*

1. Giriş

Genelde Doğu ile Batı, özelde ise, İslam ve Hıristiyanlık arasındaki ilişki biçimi, her dönemde, o dönemin öne çıkan değerleri ve bu değerleri savunma aracına göre farklılık göstermiştir. Ortaçağ'ın öne çıkan değeri 'iman' ve bu değeri savunma aracı olarak da 'şiddet' benimsenince, bu iki büyük din ve mensupları arasındaki ilişki biçimi de uzun süreli savaş olarak kendini göstermiştir.

Kendi dışındaki ırk ve dinlerle ilişki biçimini şiddete dayalı olarak temellendirme, Ortaçağ Avrupası'nın temel özelliğiydi.[1] Ortaçağ, her şeyden önce, imanın ön planda tutulduğu ve bunun için her türlü savaşın hüküm sürdüğü yaklaşık bin yıllık (milenyum) bir süreyi kapsar (M.S. 476-1453). Bu dönemin başlangıcı olarak Batı Roma'nın çöküşü, bitişi olarak da İstanbul'un fethi verilir. Bu iki faktör, yani 'iman' ve 'savaş' Ortaçağ'da oluşturulan tüm kurumları şekillendirmiş ve Ortaçağ zihniyetine nüfuz etmiştir; bu iki kavram, Ortaçağ Avrupası'nda açılımlarını tam olarak ancak Haçlı Seferleri'nde bulmuştur. Savaşa ve katledilecek on binlere propaganda için kullanılan *'Allah rızası'*, bütün varlıklarıyla bu savaşa katılan *'Avrupa şövalyeleri'* ve imanı istismar eden *'militan bir Kilise'* ile oluşturulan bu uyum, Ortaçağ'a temel özelliğini kazandırmıştır. Ve 1095'in Kasım'ında, Clermont'da (Auvergne, Fransa) yaptığı Haçlı Seferleri çağrısında Papa II. Urbanus'un kullandığı slogan, *"Deus lo volt"* (Tanrı böyle istiyor!), bu zihniyetin en temel dışavurumuydu.

2. Haçlı Seferleri'ni Doğuran Düşünce

Haçlı Seferleri'ni doğuran düşünceye dair yorumlar çağdan çağa değişiklik göstermektedir.[2] Ortaçağ zihniyeti bu seferleri kutsal bir amaç için Tanrı'nın inayetiyle Tanrı'nın yeryüzündeki vekili Kutsal Papalık kanalıyla girişilen kutsal bir savaş olarak görmekteydi. Bu anlayış, bütün Ortaçağ'a hakim olan, tarihin akışına Tanrı'nın müdahale etmesini kolaylaştıran *'Tanrı'nın inayeti'* görüşünün bir yansımasıdır. Bunun karşıtı bir anlayış Rönesans döneminde ve XVIII. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu iki dönemin rasyonalist filozofları, bu hareketi, tipik Ortaçağ fanatizminin bir ürünü ve Ortaçağ zihniyetinin bağnazlığı olarak görmektedir.[3]

Siyaset tarihçileri, bu seferleri, Batı'dan Doğu'ya yapılan bir göç dalgası, bir başka Völkerwanderung veya ihtiyaç içindeki millet ve kabilelerin kendi topraklarından daha verimli topraklar ve iyi hayat şartları bulmak için giriştikleri bir hareket olarak sınıflandırmaktadır; zira,

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi

1 Dinselliğin teminini savaşla elde etmeye çalışan Ortaçağ'ın mistik anarşistleri için bkz. Norman Cohn, *The Pursuit of the Millennium: Revolutionary Millenarians and Mystical Anarchists of the Middle Ages*, rev. and expanded ed., Oxford University Press, New York 1970.

2 Haçlı Seferleri'nin sebepleri için bkz. H. E. J. Cowdrey, "The Genesis of the Crusades: The Springs of Western Ideas of Holy War", *The Holy War*, edited by Thomas Patrick Murphy, Ohio State University Press, Columbus 1976, s. 9-32; Carl Erdmanns, *The Origins of the Idea of the Crusade*, trans. M. W. Baldwin and Walter Goffart, Princeton NJ 1977; Aleksandr Giezstor, "The Genesis of the Crusades", *Medievalia et Humanistica*, y.y., 1948; Thomas Head ve Richard Landes, eds. *The Peace of God. Social Violence and Religious Response in France around the Year 1000*, Cornell University Press, Ithaca and London 1992; Hilmar C. Krueger, "The Italian Cities and the Arabs before 1095", *A History of the Crusades*, editor in Chief, Kenneth Meyer Setton, Vol. *I The First Hundred Years*, edited by Marshall W. Baldwin, University of Wisconsin Press, Madison 1969-89, s. 40-53; K. Leyser, "The Tenth Century in Byzantine-Western Relationships", *In Relations between East and West in the Middle Ages*, edited by Derek Baker, Edinburgh University Press, Edinburgh 1973; Jonathan Riley-Smith, *The First Crusade and the Idea of Crusading*, Athlone, London 1986; Steven Runciman, "The Pilgrimages to Palestine before 1095", *A History of the Crusades*, editor in Chief, Kenneth Meyer Setton, Vol. *I The First Hundred Years*, edited by Marshall W. Baldwin. University of Wisconsin Press, Madison 1969-89, s. 68-80.

3 Aziz Suryal Atiya, *agm*, s. 63; Daha detaylı bilgi için bkz. A. Suryal Atiya, Crusade, *Commerce and Culture*, Bloomington, Indiana 1962, s. 17-23.

Haçlı Seferleri'nin esas başlatıcıları durumundaki Normanlar ve Franklar, Ortaçağ boyunca, IV ve V. yüzyıllarda, yani Roma İmparatorluğu'nun düşüşe geçtiği dönemlerde göçmen özellikleriyle ün kazanmış kavimlerdi.[4]

Ekonomi tarihçileri ise, bu harekette, Avrupa'nın Doğu'ya doğru yayılmasını, başka bir ifadeyle, kolonizasyonu ve Ortaçağ emperyalizmini görürler.[5] Yakındoğu tarihçileri ve yine Batılı tarihçilerin büyük bir kısmı, bu seferleri Colombus'a, Britanya İmparatorluğu'na ve II. Dünya Savaşı'ndan sonraki toprak paylaşımıyla devam eden dairesel Avrupa kolonyalizmine giden yolun başlangıcı olarak kabul ederler.

XI. yüzyıl boyunca, Fransa'nın kendi nüfusunu besleyecek kaynaklardan mahrum olduğunu ve halkın sıkıntılar içinde hayatını zor idame ettirdiğini bilen Papa II. Urbanus, Haçlı Seferleri'ne çağrıda bulunurken, bu durumu bir motivasyon unsuru olarak kullanmış ve (kutsal kitaba da referansla) Filistin topraklarını, her tarafından süt ve bal akan nehirlerin süslediği topraklar olarak sunmuştur. Bu çağrıyı takiben Haçlı Seferleri'nin devamı ve Latin Kudüs Krallığı'nın kuruluş süreci içinde insanlar, Avrupa'dan doğuya dalgalar hâlinde göç etmiştir.[6]

Genel kabul gören bir başka düşünceye göre ise, Haçlı Seferleri, Batı Hıristiyanlığına ait halklar, özellikle Normanlar ve Franklar tarafından, Papa'nın liderliğinde organize edilen ve Müslümanların ellerinde bulunan kutsal toprakları kurtarmayı hedefleyen, bu amaçla da seferlere çağrının yapıldığı 1095 yılından başlayıp 1099'da Suriye sahil kordonuna kadar uzanan bir toprak parçası üzerinde kurulan Latin Kudüs Krallığı'nın 1291/1292'de çöküşüyle son bulan hareketlere verilen addır.

Haçlı Seferleri'ne katılan bu insanların büyük bir kısmı, üzerlerinde hakimiyet kuran feodallerin ve Kilise babalarının zulmünden de kurtulacakları için, bu işe, kendilerini özgürlüğe taşıyan bir adım gözüyle bakıyordu. Bu seferlerle, toprağa bağlı serfler kendilerini mağrur toprak sahibi efendilerinden kurtarıyor ve ailelerini özgürlük yurduna naklediyorlardı. Rahipler, Kilise'nin sıkı disiplininden kurtuluyor, birçok suçtan içeri giren ve cezalandırılmak için aranan kişiler de bu seferlerle, özgürlüklerine kavuşuyordu.[7] Gittikleri topraklar ve bu toprakların sahipleri konusunda o kadar cahildiler ki, başlarındaki adamlar bile kendi sınırları dışına çıktıkları gün ilk karşılaşacakları şehrin, Müslümanlardan tekrar geri almayı planladıkları Kudüs olup olmadığını soracak kadar bilgi yoksunuydu.[8]

Ortaçağ'ın önemli bir tarihçisi durumundaki William of Tyre (1130-1187), "Bu seferlere katılanların hepsi, tabii ki, Allah rızası için katılmadılar. (...) Bir kısmı arkadaşlarını yalnız bırakmamak, bir kısmı korkak olarak anılmamak, bir kısmı ise alacaklılarından kurtulmak için oradaydılar."[9] ifadelerini kullanmaktadır.

Bu seferlerle Avrupa'nın hırsızları, katilleri, kundakçıları, papazların yönlendirmesiyle, daha önce kendi Hıristiyan kardeşlerine uyguladıkları işkence ve katliamları Müslümanlara tatbik için yollara dökülmüştü.[10] Hem katılımcılardan, hem de onları bu işe sürükleyen Kilise'den kaynaklanan farklı motivasyonların sebep olduğu bu seferler, Kilise'yi ve Latin Batı Hıristiyanlarını hiç bilmedikleri bir coğrafyaya ve kültür iklimine taşımıştır.

2.1. Latin-Ortodoks Çatışması

Normanların Doğu Akdeniz'e doğru açılma isteği, Haçlı Seferleri'ni motive etmede iyi bir gerekçe olarak ortada duruyordu. Bu da, doğal olarak, Bizans'ın çıkarlarının Batı'nın çıkarlarıyla çatışması demekti. Kutsal savaş çığırtkanlıklarıyla Haçlı Seferleri'ne başlanmamış olsaydı, Latin Hıristiyanlarının yapmayı planladıkları ilk şey, Doğu Hıristiyanlığı'nın merkezi konumundaki İstanbul'u işgal etmekti.[11] Batı Hıristiyanlığı bu arzusuna IV. Haçlı Seferi'ne kadar engel olabildi; fakat IV. Haçlı Seferi sırasında (1204) Latinler, İstanbul'u -İmparatorluğun Türkler tarafından iyice zayıflatılmasından da yararlanarak- işgal ettiler ve yaklaşık 50 yıl İstanbul'dan çıkmadılar. Bu işgale gerekçe olarak, daha önce buraya gelen Venedikli tacirlerin Ortodokslar tarafından kılıçtan geçirilmesini gösterseler de, bu pek tatmin edici bir gerekçe olarak kabul görmemektedir; fakat bu işgal, o ana kadar Latin Hıristiyanlığı'nın, Türklerin Doğu Hıristiyanlığı'nı yıpratmalarına göz yumdukları ve Katolik dünyanın kapısı niteliğindeki Viyana'ya dayanıncaya kadar bu fetih faaliyetine, bir anlamda, seyirci kaldıkları iddialarını güçlendirmektedir. Dolayısıyla, Haçlı Seferleri, Hıristiyanlığın anayurdunu kurtarma girişimi değil, tersine, Roma Kilisesi'nin egemenliğini

4 Edward Gibbon, "Motives of the Crusades", *The Crusades, Motives and Achievements*, ed. James A. Brundage, USA 1964, s. 4.

5 Detaylı bilgi için bkz. Robert Bartlett, *The Making of Europe: Conquest, Colonization and Cultural Change, 950-1350*, Princeton University Press repr., Princeton 1994.

6 Bkz. T. Head and R. Landes, eds., *The Peace of God. Social Violence and Religious Response in France around the Year 1000*, Ithaca/London 1992.

7 Gibbon, *agm.*, 5.

8 Gibbon, *agy.*

9 Detaylı bilgi için bkz. *Patrologia Latina* 201, 675-79, terc. by James Brundage, *The Crusades: A Documentary History*, Milwaukee, WI: Marquette University Press 1962, s. 115-121

10 E. Gibbon, *agm.*, s. 4.

11 Sir Steven Runciman, *"The Crusades: A Moral Failure"*, *The Crusades, Motives and Achievements*, ed. James A. Brundage, USA 1964, s. 78.

Doğu'ya doğru yayma ve Doğu'yu kolonileştirme girişiminden başka bir şey değildi.[12]

IV. Haçlı Seferi sırasında Haçlıların İstanbul'u yağmalamaları ve Ortodokslara muameleleri de, daha sonra İstanbul'un Türkler tarafından fethini kolaylaştıran bir unsur olarak kendini gösterecektir.

Şiizmatik/bölücü olarak kabul ettikleri Doğu Hıristiyanlığı'nın tasfiyesinden sonra bu toprakları ellerine geçiren Türklere, II. Pius, Latin Hıristiyanlığı'nın doğu temsilcisi olma şerefini önerecektir. II. Pius, esas adıyla ünlü hümanist Papa Enea Silvio Piccolomini, 1460'da Fatih Sultan Mehmet'e Hıristiyan olmasını ve Roma'nın temsilcisi olarak, Doğu Hıristiyanlığı'nın başına geçmesini teklif edecektir. Bu tutum, Fatih'i, platonic-prens filozof modeli olarak gören başka papaların da akıllarından geçirdikleri bir şeydi.[13]

Latin Katolik dünyanın, Ortodoksluğu şiizmatik bir din olarak görmesi, onlara karşı hem siyasal, hem de dinsel olarak şiddete dayalı bir tavır geliştirmeleriyle sonuçlanmıştır. Mutlak kudreti kendinde görme ve Latin Katolik Kilisesi'ni, İsa Mesih'in yeryüzünde temsil edildiği tek mekan olarak kabul etme anlayışı, Latin Hıristiyanlarının diğer din ve inanç mensuplarına toleranssızlığının başlıca sebebiydi. Onlara göre inançsız birisine gösterilecek müsamaha, vatan hainliğiyle eşdeğerdeydi. Hatta Hıristiyanların Tanrısı'na başka bir şekilde ibadet etme bile, şüphe ve takibat sebebiydi. Ortaçağda 'Katolik' ve 'vatandaş' aynı anlamı ifade ediyordu. İmana zıt herhangi bir hareket veya dinden dönme, vatana ihanet olarak kabul ediliyor ve ölümle cezalandırılıyordu.

Bu gelenek, Hıristiyanlaşmış Roma İmparatorluğu ile başlar. Hıristiyanlığı kabulünden sonra teokratik bir form alan Roma, imana karşı işlenen suçları, devlete karşı işlenen suçlar* kategorisinde ele almaya zorlanmıştı ve buna bağlı olarak da, devlet, Hıristiyanlık'tan dönme (*apostasy*), Hıristiyanlığın dışında başka bir dine mensup olma (*heresy*) ve dinde ayrılıkçılığı (*schism*), aynı şekilde, ölümle cezalandırıyordu. Ortaçağda bu uygulama kendine St. Thomas ile güçlü bir teorik temel bulacaktır. Aynı zamanda Dominiklerin de ileri gelenlerinden olan St. Thomas şunları yazmaktadır: "Seküler devletin yetkisini elinde bulunduranlar, büyük suç işleyenleri ölümle cezalandırabilmektedir. Dinden dönme veya hak dini (Katoliklik) reddetme, günahların en büyüğüdür. O hâlde dinden dönenler ve onun hak olduğunu reddedenler, sadece aforoz edilmek suretiyle kiliseden uzaklaştırılmakla kalmamalı, öldürülmek suretiyle dünyadan da kaldırılmalıdırlar."[14]

2.2. Toprakların ya da Halkların Hıristiyanlaştırılması

Haçlı Seferleri'nin temel gayesinin, halklardan ziyade, toprak parçalarının (örneğin Suriye, Filistin) Hıristiyanlaştırılması[15], başka bir ifadeyle, Roma Katolik dünyasının hakimiyeti altına alınması olduğu çokça vurgulanmaktadır.[16] Bu da, buralarda yaşayan müslüman halkın katledilmesi gerektiği gibi bir sonucu doğurmuştur. Bu anlayışın iki örneği, 1098'in Haziran'ında meydana gelen Antakya katliamı ve 1099'un Temmuzu'nda cereyan eden Kudüs katliamıdır.[17] Aslında Haçlı Seferleri'nin başlatıcısı konumundaki Papa II. Urbanus, topraklar kadar halkların da Hıristiyanlaştırılmasını hedef olarak göstermişti. Böyle bir niyeti olduğunu, papalığı devraldığı ilk yılda (1088) ilan etmişti. Müslümanlardan geri alınan Toledo (1085) halkından müslüman olanları Hıristiyanlaştırma çabasına girişilmesini Bernard of Sahagun'dan istemişti.[18] Aslında II. Urbanus'u, Haçlı Seferleri'ne çağrıda bulunduğu Clermont'da (1095) halkların ihtidasından bahsetmediği için eleştirenler de vardır;[19] fakat ima ile de olsa, Papa'nın hitabında, Türklerin Hıristiyanlaştırılmasındaki başarısızlıktan bahsedilmektedir.[20] Clermont'taki hitapta hazır bulun-

12 Detaylı bilgi için bkz. Sir S. Runciman, agm.; Joshua Prawer, "The Legacy of an Epoch: A. *The Crusades as a Colonial Movement.*" *The Crusaders' Kingdom: European Colonialism in the Middle Ages*, Praeger, New York & Washington 1972, s. 469-82.

13 Thomas Michel, "Jesuit Writings on Islam in the Seventeenth Century", *Islamochristiana* 15 (1989) s. 67.

* *"Quod in religionem divinam committitur, in omnium fertur injuri am."*

14 *The Summa Theologica of St. Thomas Aquinas*, Second and Revised Edition 1920, İman Kitabı. Kötülüğe müsamaha göstermenin en büyük günah ve felaket sebebi olduğu Hıristiyanlık'ta hep işlenegelmiş ve monolitik bir topluluk yaratmanın siyasal bir aracı hâline dönüştürülmüştür. 1348'de bütün Avrupa'yı veba salgını kaplayınca, buna sebep olarak, Hıristiyan topluluk içinde hayatlarına müsaade ettikleri Müslümanlar, Yahudiler ve cüzamlı kişileri görmüşlerdi; zira bunlar, kötülüğün ve şerrin ta kendileriydiler ve kötülüğün yaşamasına müsaade ettikleri için de Tanrı onları veba ile cezalandırıyordu.

15 Toprak parçasının Hıristiyanlaştırılmasıyla, halkların Hıristiyanlaştırılması arasındaki dikotomi için bkz. Van der Vat, *Die Anfänge der Franziskanermissionen*, Werl 1934, s. 181.

16 Allan Cutler, "The First Crusade and the Idea of Conversion", *Muslim World*, LVIII (January 1968), no: 1.

17 G. F. Maclear, *History of Christian Missions during the Middle Ages*, Cambridge-London 1863, s. 181.

18 R. I. Burns, *"Journey from Islam: Incipent Cultural Transition in the Conquered Kingdom of Valencia (1240-80)"*, Speculum XXXV (1960). s. 38, n. 5.

19 P. A. Throop, *Criticism of the Crusade*, Amsterdam 1940, s. 123, n. 36. Burada D. C. Munro'dan nakilde bulunmaktadır: Dc. C. Munro, "The Speech of Urban II at Clermont, 1095," *American Historical Review*, XI (1905), s. 231-42.

20 Papa'nın hitabını 1101'de kaleme alan Fulcher of Chartres ve 1109'da yazıma geçiren Guibert of Nogent bunun altını çizmektedirler.

duğunu iddia eden ve duyduklarını 1110'da kaleme alan Baudri of Dol ise, Papa'nın, Türklerin Hıristiyanlaştırılmasının mümkün olmadığını, zira bir zihin körlüğünün onları hakimiyetine aldığını, ifade ettiğine değinmektedir.[21] Yine Clermont'daki hitabı 1122'de yazan başka bir kronik/tarihçi Robert the Monk ise, Papa'nın, Türklerin, Tanrı'ya yabancılaşmış bir millet olduğundan bahsettiğini aktarmaktadır. Başka tarihçiler, sözü edilen 'yabancılaşma' kelimesi yerine 'Hıristiyanlaşmamış' ve 'pagan' kelimelerini yerleştirmektedir.

Hitapta bunların yer alması, Haçlı Seferleri'nin temel hedefinin Müslümanların Hıristiyanlaştırılması olduğu anlamına gelmez; fakat, Papa'nın zihninde, en azından bu seferlerin sonunda, Müslümanların Hıristiyanlığa geçmeleri, Greklerin de Latin Hıristiyanlığı'nı kabul etmeleri gibi bir ümit, hedef olmaktan çıkacaktı. Doğu 'sorunu'nun hâlâ en şiddetli hâliyle varlığını devam ettirmesini, Türklerin silah ya da ikna yoluyla Hıristiyanlaştırılamamasına verenlerin sayısı hiç de az değildi.[22]

Haçlı Seferleri'ndeki misyonerliğin rolünü, Papa'nın sefer çağrısından sonra Doğru Fransa'dan kalkıp Almanya'nın güneydoğusu, Bohemya ve Macaristan rotasını takip eden ilk Haçlıların, yolları üzerindeki tüm Yahudilere ya vaftiz olma ya da katledilme seçeneklerini sunmalarında gözlemlemek de mümkündür.[23] Peter the Hermit'in talebelerinin başını çektiği bir misyoner grubu tarafından yönlendirilen bu insanlar, İsa'nın çarmıha gerilmesindeki bütün suçu Yahudilere yükledikleri için Yahudilere ve İsa'nın boş kabrinin bulunduğu Kudüs'ü ellerinde bulundurdukları için de Müslümanlara, aynı intikam duygusuyla yaklaşıyorlardı. Aynı imaj, bütün Ortaçağ Hıristiyanlarının kafasındaki temel imajdı.

Haçlı Seferleri sırasında misyonerliğe ilgiyi artıran bir başka anahtar faktör, Haçlı Seferleri'ne katılan İtalyanların komutanı Rainald'ın Müslümanlığa geçmesiydi. Rainald, Alman ve Fransızlardan ayrılıp İznik yakınlarındaki Xerigordon kalesine doğru yürüyüşe geçtiğinde, Türkler tarafından muhasara edilmiş ve Müslümanlığı kabul etmeleri kaydıyla hiçbir hıristiyana dokunulmayacağı sözü verilince, büyük bir grupla birlikte Müslümanlığını ilan etmişti.[24] Rainald'in bu ihtidası, Hıristiyanları, özellikle de Peter the Hermit'i fazlasıyla etkilemiş[25] ve buna dayalı olarak, Hıristiyanların da Müslümanları Hıristiyanlığa sokmaları için ellerinden geleni yapmalarını emretmiştir. Peter, Hıristiyanlar arasında ancak böylece psikolojik bir rahatlama sağlayabileceğine inanmıştı.

Müslümanları Hıristiyanlaştırma yönündeki benzer bir kıvılcım, Peter the Venerable (1094-1156) tarafından ateşlenecektir (1140). Onun bu teşebbüsünde, Murabıtların idaresi altındaki Hıristiyanların, Kuzey Afrika'da ve İspanya'da İslam'a geçmelerinin etkisi büyüktür.[26] Aynı şekilde, Sicilyalı II. Roger'ın, Müslümanların Hıristiyanlaştırılmasına özel önem vermesinin sebebi olarak, kendi emrindeki bazı subayların gizlice müslüman olmaları gösterilmektedir.[27]

İstanbul'dan Kudüs'e doğru yol alan Haçlı ordusunun tarihini kaleme alan anonim *Gesta Francorum*'da, "Şayet Hıristiyan olsalardı, Türkler, dünyanın en iyi ırkı olurlardı." temennisinde bulunulmaktadır.[28] Dorylaeum muharebesi (Temmuz 1097) sırasında Türklerle karşılaşıp daha önce Papa'nın çizdiği putperest ve her türlü sefahati kendinde taşıyan insan tipolojisinin aksini gözlemleyen kronikler (o dönemin vaka tarihçiliğini yapan eserler), Türklerin Hıristiyanlaştırılmasının hem Hıristiyanlık için bir kazanç olacağını, hem de Doğu 'sorunu'nu çözeceğini vurgulamaya başlamışlardı. Özellikle Müslümanların yaşadığı Güney İtalya ve Sicilya'dan Haçlı Seferleri'ne katılan İtalyanlar, Müslüman Türklerin Hıristiyanlaştırılmasının, bütün Ortadoğu'nun tekrar Hıristiyanlaştırılması konusunda sağlayacağı kolaylığı sürekli vurguluyorlardı.

Haçlı Seferleri'ne katılan birçok kişi, Türkleri, Greklere tercih etmekteydi. Odo of Deuil, II. Haçlı Seferi'nin başarısızlığından Bizans'ı sorumlu tutarak belalar okurken, Türklere şöyle atıfta bulunmaktadır: "Adalia yakınındaki savaşın arkasından Türkler muharebe meydanına geri döndüler, yaralılara yardımda bulundular, oysa Grekler kendilerinden daha güçlü olan Frankları kendilerine hizmete zorlamaktan başka bir şey

21 Allan Cutler, *agm.*, s. 59.

22 A. Cutler, *agm.*

23 K. M. Setton, ed., *History of the Crusades*, Philadelphia 1958, I. 260, 262-265.

24 Runciman, *age*, I. 128-30.

25 Bazı tarihçiler ilginç bir şekilde Peter the Hermit'in de aynı şekilde, daha önce İslam'ı kabul etmeye zorlandığını, kendisinin de Müslümanların putlarına (!) tapmak suretiyle canını kurtardığını nakletmektedirler. Bkz. N. Daniel, *Islam and the West*, s. 310-311, 389.

26 R. W. Southern, *Western Views of Islam in the Middle Ages*, Cambridge 1962, s. 38-9.

27 L. I. Newman, *Jewish Influence on Christian Reform Movements*, N. York 1925, s. 249.

28 Allan Cutler, agm., s. 63; Runciman, *History*, I. 187; D. C. Munro, "*The Western Attitude toward Islam during the Crusades*", Speculum, VI (1931), s. 334-5. *Gesta Francorum*'da geçen ifadenin benzerini *Chanson de Roland*'da da görüyoruz: "Saracen (Müslüman/Türk) Hıristiyan olsaydı ne muhteşem şövalye olurdu." Ayrıca bkz. W. W. Comfort, "The Literary Role of the Saracens in the French Epic", *Publications of the Modern Language Association of America*, LV (1940), s. 633.

yapmamışlardır."[29]

I. Haçlı Seferi sırasında yine Antakya'da gerçekleşen önemli bir olay, Peter the Hermit'in Kürboğa'yı Hıristiyanlığa davetidir.[30] Haçlıların Antakya'yı muhasarası sırasında Kürboğa'ya verilen ültimatomu götürmekle görevlendirilen grup içinde yer alan Peter the Hermit, şartlar arasında bulunmadığı hâlde kendi inisiyatifiyle, müslüman komutana, eğer Hıristiyanlığı kabul ederse, kendisine hiç dokunulmayacağı ve doğrudan hem Türklerin, hem de Haçlıların ortak düşmanı olan ve o anda da kutsal Kudüs kentini ellerinde bulunduran Fatımilerin üzerine yürüyecekleri yolunda bir teklifte bulundu. Peter, böylece Kürboğa'ya, Hıristiyan olması kaydıyla, Avrupa'da o dönemde yaygın olan feodal bir ittifak çağrısı yapmış oluyordu. Ama Peter de yaptığı çağrının reddedileceğini, en azından, içinde Hıristiyanlığa girmenin şart koşulmadığı bir ültimatomun kabul edilme ihtimalinin daha yüksek olacağını biliyordu; onun bunu, hem misyonerlik ruhunu canlı tutmak, hem de askerî diplomasinin bir gereği olarak yapmış olduğu gözlenmektedir. Nitekim buna karşılık Kürboğa da, Müslüman olmaları durumunda Antakya'yı kendilerine teslim edeceğini deklare etmiş ve böylece bu toplantıdan hiçbir netice alınamamıştır.

Bu noktada önemli olan, Peter'in, Haçlı ordusunun askerî bir mensubu olmadığı hâlde, sadece bir rahip sıfatıyla, Müslümanları Hıristiyanlığa çevirme fikrine nereden kapıldığıdır. O, bu teşebbüsünde Anastasius of Cluny'nin, Saragosa'nın müslüman idarecisi Muktedir b. Hûd'u, aynı şekilde 1074'te Hıristiyanlığa döndürme teşebbüsünden esinlenmiş olabilir. Yine bu teşebbüs, aynı şekilde, bu dönemde Orta Avrupa Yahudilerini zorla Hıristiyanlaştırma politikasından ve bu konuda Papa II. Urbanus'un desteklerinden de kuvvet almış olabilir.[31]

Özellikle Latin Hıristiyanlarının tarihinde, genelde Müslümanların, özelde de Türklerin Hıristiyanlaştırılması konusunda, Fransiskenler ve Dominikenler gibi sistemli tarikat ve mezheplerin kurulacağı zamanın ilk öncüleri olarak bu bireysel teşebbüsleri görmek mümkündür; zira V. Haçlı Seferi sırasında, 1219'da Assisili St. Fransis'in, şiddetli muharebenin kesildiği bir anda Eyyubi Sultanı Melik el-Kâmil'le bir din adamı olarak görüşmelerde bulunduğunu göreceğiz. Rahipler tarafından, askerî harekata zemin hazırlama veya destek bulma adına yapılan bu teşebbüsler sadece Türkler ve Müslümanlarla sınırlı değildi. Bu dönemde Hıristiyanların Moğol sarayında da misyonerlik faaliyetlerinde bulundukları ve Haçlı Seferleri'nde Türklere karşı kendi yanlarında yer almaları için Moğol sarayına elçiler gönderdiklerini biliyoruz.

Bu toprakları ele geçirip Hıristiyanlaştırma çabalarında da mucize ve kehanetlere dayalı Hıristiyan ilahiyatı da bolca kullanılmıştır. Hem Haçlı askerlerini motive etme, hem de bölgede yerleşik Hıristiyan halkın desteğini almak için bu kehanetlere sığınılmıştır. I. Haçlı Seferi'nin bu bağlamda en önemli olaylarından biri, Kutsal Mızrağın*, 15 Haziran 1098'de Antakya'da Peter Bartholomew adlı bir köylünün kendisine göründüğüne dair iddiasıdır.[32] Haçlı askerlerini heyecanlandıran ve morallerini artıran bu haber, Antakya'daki Haçlıları kuşatan Türk komutan Kürboğa'nın kaybetmesinin temel sebeplerinden biri olarak anlatılmaktadır (Haziran

29 Malcolm Barber, agm.

30 J. F. Michaud, *Histoire des Croisades*, Paris 1841(6. baskı), I. 265-7; J. G. Edgar, *Crusades and Crusaders*, Boston 1868, s. 89-90.

31 Allan Cutler, *agm.*, s. 68.

* Çarmıha gerili olan İsa'nın göğsüne saplandığı söylenen mızrak. İncil'in anlatısına göre; İsa'nın çarmıha gerildiği Cuma gününde Yahudiler, Romalı Vali Plate'den, kendisiyle birlikte çarmıha gerilen hırsızlarla birlikte (çarmıha germe cezası sadece aşağı sınıflardan olanlara ve yüz kızartıcı suç işleyenlere, aşağılayıcı bir ceza olarak uygulanıyordu) cesetlerinin kutsal gün Cumartesi de asılı kalmaması için kaldırmasını istemişlerdi; ancak çarmıha gerilen insanların ölümleri birkaç günü alabiliyordu. Ölümlerini hızlandırmanın bir yolu, kurbanın bacaklarını kırmaktı. Bu şekilde hırsızların ölümleri hızlandırılmıştı. Sıra İsa'ya gelince, onun zaten ölmüş olduğunu gören bir asker (Longinus), bunu arkadaşlarına göstermek için mızrağını İsa'nın göğsüne sapladı. Artık onun bacaklarını kırmaya gerek kalmamıştı. Bu eylem Hıristiyanlar tarafından bir kehanetin gerçekleşmesi olarak kabul edilir; zira kehanete göre Mesih bıçaklanacak; fakat kemikleri kırılmayacaktı. Bu mızraklama olayı onun ölümünün ve üç gün sonra da dirilmesinin delili olarak kullanılagelmiştir. Öte yandan İncil'de haber verilen bir kehanetin gerçekleşmesine hizmet ettiği için de Longinus'un mızrağı kutsal ilan edilmiştir. Günümüzde bu hikayede kullanıldığı varsayılan birçok mızrak mevcuttur. Bunlardan gerçeğe en yakın mızrak olarak kabul edileni Viyana'nın, Avusturya, Hofburg Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. Mızrağın ilk defa IV. yüzyılda Hıristiyanlığı ilk kez Roma'nın resmî dini hâline getiren Roma İmparatoru Büyük Konstantin tarafından kullanıldığı kabul edilmektedir. Bu mızrak etrafında oluşturulan efsaneye göre, bu mızrağa sahip olan dünyayı fethetme kudretine de sahip olur. Napolyon'un bu mızrağı ele geçirmek için mücadele ettiği; fakat bunda başarısız olduğu, Şarlman'ın da 47 başarılı seferinde bu mızrağı taşıdığı, kazara bu mızrağı düşürdüğünde de öldüğü nakledilmektedir. Yine bir nehri geçerken Barbarossa'nın elinden mızrağı düşürdükten birkaç dakika sonra öldüğü anlatılır. 1912'nin Eylülü'nde bu müzeyi gezen Adolf Hitler'in mızrakla ilgili efsaneyi okuyunca kendini kaybettiğini Dr. Walter Stein aktarmaktadır. Hitler, kendinden önceki Germen liderlerin ellerinde bu mızrakla kazandıkları zaferlerin benzerlerini yaşama adına, iktidara geldiği 1938'de Avusturya'dan tüm diğer koleksiyon malzemeleriyle birlikte mızrağın da Nazi hareketinin merkezi durumundaki Nuremberg'e gönderilmesini talep etmiş ve istediğini de elde ederek bu koleksiyonu Ekim ayı içinde Nurnberg'deki St. Catherines Kilisesi'ne yerleştirmişti. Birleşik Devletler'in 1945'te buraları ele geçirilmesiyle mızrak ve beraberindeki koleksiyon tekrar Hofburg'a geri gönderildi.

32 Runciman, History, I. 241. Ayrıca Runciman'ın şu makalesine bakılabilir: "The Holy Lance Found at Antioch," *Analecta Bollandiana*, LXVIII (1950), s. 197-205.

1098).[33] Haçlıların 1098'de Antakya'yı kuşatması sırasında Peter Bartholomew adlı bir köylü, Kont Raymond'a ve Piskopos Adhemar'a gelerek Kutsal Mızrağın St. Peter Katedrali'nde gömülü olduğunu St. Andrew'nun kendisine aylardır bildirmekte olduğunu söyledi. Böylece, bu mızrakla ilgili efsanelerin yardımıyla Haçlı askerlerine, bütün Ortadoğu'yu Hıristiyanlaştırma hayallerini besleyen bir motivasyon aşılanmış oldu.

3. Papalığın Haçlı Seferini İlanı

3.1. VII. Gregory'nin Haçlı Seferi Çağrısı (1074)

Tarihçiler, Haçlı Seferleri'ni Papa II. Urbanus'la başlatırlar. Pratikte böyle olsa da, II. Urbanus'dan önceki Papa VII. Gregory'nin* de benzer bir harekete 1074'te teşebbüs ettiğini; fakat IV. Henry'yle olan mücadelesinin kendisini engellediğini biliyoruz. Bu seferleri başlatma niyetini dönemin seküler otoritelerine yazdığı şu mektupta görmek mümkün:

Bu mektubu taşıyan kişi Filistin'den yeni döndü ve ziyaretimize Roma'ya geldi. Birçok insandan duyduğunu bize anlatmaktadır. Bu haberlere göre, putperest bir ırk Hıristiyanları alt etmiş ve önüne çıkan her şeyi tahrip ederek İstanbul'un duvarlarına gelip dayanmıştır. Ele geçirdiği toprakları zulümle idare etmekte ve binlerce Hıristiyanı koyun gibi boğazlamaktadır. Eğer Allah'ı seviyor ve Hıristiyan olarak anılmak istiyorsak, bu büyük (Yunan) İmparatorluğun ve Hıristiyanların içine düştüğü duruma üzülmeliyiz; fakat sadece üzülmek yetmez. Kurtarıcımızın (İsa) bize sunduğu model, onları kurtarmak için kendi hayatlarımızı ortaya koyma şeklinde tecelli etmiştir: "Sevgiyi bununla biliyoruz; çünkü o bizim uğrumuza canını verdi; bizim de kardeşler uğruna canlarımızı vermemiz gerektir."[34] *Bu yüzden, Hıristiyan Grek kardeşlerimizin yardımına koştuğumuzda, Allah'ın merhameti ve kudretiyle yanımızda olacağını bilin...*[35]

3.2. Papa II. Urbanus'un Haçlı Seferi Çağrısı (1095)

VII. Gregory'nin Haçlı Seferi çağrısı, döneminin şartları içinde karşılığını bulmadı; fakat bu çağrı daha organize bir şekilde 1095'te yeniden tekrarlanacak ve bu kez sadece kuru bir çağrı olmaktan çıkıp uygulamaya konulacaktı. Fransa'nın Clermont'unda toplanan konsilde yaptığı vaazda kullandığı dil, gösterdiği hedef ve vadettikleriyle Papa II. Urbanus öyle etkili olmuştu ki, kadınlar ve çocuklar dahi müstakil Haçlı Seferleri düzenlemişler;[36] fakat bu sefere katılanlar, dünyada yaşanan felaketler listesine girerek, daha vaat edilen topraklara ulaşamadan, bir kısmı karada, büyük bir kısmı da denizde kaybolup gitmişlerdir. Peki, Papa'nın çağrısını bu kadar etkili kılan ne idi?

II. Urbanus'un yaptığı konuşmanın metni, konuşmanın yapıldığı tarihten sonra kaleme alınmıştır. Hitabı dinleyip yazma görevini aldığını söyleyenler bile, bunu ancak 1101'den itibaren kayda geçirebilmişlerdir. Bu konuşmayı aktaranların başında Fulcher of Chartres[37] (*Historia Iherosolymitana*), Robert the Monk (*Historia Iherosolymitana*, 1101), Baldric of Bourgueil (*Historia Jerosolimitana*, 1107), Guibert of Nogent (*Gesta Dei Per Francos*, 1108) gelmektedir. Ancak bu sonraki kaynaklar temelde Fulcher'a dayanmaktadırlar. Robert ve Baldric, konsilde hazır bulunduklarını söylemektedirler. Fulcher ve Guibert'den böyle bir nakil olmamakla birlikte, orada olma ihtimalleri çok yüksek; zira, bunlar kiliselerde görevli rahipler, papazlar veya taşra pastörleri durumundaydılar ve zorunlu olarak o konsilde toplanmış olmalıdırlar. Bu kaynaklara dayalı olarak, Papa II. Urbanus'un, Clermont Konsili'nde yaptığı konuşmanın ilgili kısımlarını tahlile geçebiliriz.

Clermont Konsili'nde II. Urbanus'un tam olarak ne dediğini tespit etmek mümkün görünmemektedir; fakat Papa'nın konuşmasını yeniden kurmanın yolu, kullandığı fikirler ve imajlardan hareket etmektir. II. Urbanus, muhafazakâr bir topluma yeni bir fikir önermekteydi. Aynı zamanda insanlardan çok pahalı, zaman alıcı ve tehlikeli bir işin gönüllüleri olmalarını istiyordu. O hâlde söylediği şeyi doğrudan ve çok canlı ve heyecan uyandırıcı bir şekilde söylemiş olmalıydı.

Dinleyicileri kazanmanın yolu, dinleyicilerin gözlerinde canlandırabilecekleri imajlar yaratmak ve duygularının derinliklerine hitap etmektir. Öyle görünüyor ki, II. Urbanus, konuşmasında bu iki tekniği de başarılı bir şekilde kullandı. Önce Doğu Akdeniz'de Bizans İmparatorluğu'nun içine düştüğü krizden başladı. İmparatorluk gittikçe toprak kaybediyor, kiliseler yıkılıyor ve putperestler tarafından kirletiliyordu; Hıristiyanlar, tecavüze uğramak, organları kesilmek suretiyle sakat bırakılmak

---

33 M. E. McGinty, *Fulcher of Chartres, Chronicle of the First Crusade*. Philadelphia 1941, 57/8.

* 1073'te papa seçildi. Papalığı sırasında Müslümanlar ve Hıristiyanlar defalarca karşı karşıya gelmişlerdir. Normanların Sicilya'yı işgalleri (1060-1085) onun dönemine denk düşer. Yine bu dönemde İspanya'da Fransız orduları Saragosa'yı Müslümanlardan geri almak için birkaç kez (1073, 1076, 1078-80) saldırdılarsa da başaramadılar; fakat Toledo 1085'te Hıristiyanların eline geçti.

34 Yuhanna 1, 3: 16

35 Migne, *Patrologia Latina*, 148: 329, terc. Oliver J. Thatcher ve Edgar Holmes McNeal, eds., *A Source Book for Medieval History*. Scribners, New York 1905), s. 512-13

36 Bkz. George Zabriskie Gray, *The Children's Crusade* (1870); Dana C. Munro, *"The Children's Crusade."* American Historical Review 19 (1914); Peter Raedts, *"The Children's Crusade of 1212."* *Journal of Medieval History 3* (1977), s. 279-323; Bradley Steffens, *The Children's Crusade (World Disasters)*, Lucent Books, 1991.

37 Fulcher of Chartres, *The First Crusade; The Chronicle of Fulcher of Chartres and other source materials, edited, with an introd., by Edward Peters, University of Pennsylvania Press*, Philadelphia 1971 (2nd rev edition June 1998) University of Pennsylvania Press.

gibi inanılmaz işkencelere maruz kalıyordu. Hıristiyanların, ok talimlerinde kullanılmak üzere kazıklara bağlandıkları, Rahip Robert tarafından aktarılmaktaydı. Bu zulümlerde, başı, Orta Asya'dan gelip 1070'ten bu tarafa iktidarlarını Anadolu, Suriye ve Filistin'e kadar genişleten Türkler çekiyordu. Bu zulümlere en fazla maruz kalanlar ise, Kudüs Hıristiyanları idi.

II. Urbanus, Kutsal Topraklar dîye anılan Kudüs ve civarında daha önce hiç bulunmamıştı; insanlara bütün bu anlattıkları, realiteyi değil, retoriği yansıtıyordu. Hıristiyanların çektikleriyle ilgili anlattıkları, Hıristiyanlığın cehennem tasvirinden başka bir şey değildi. Haçlıların kendilerine sunulan bu imajın böyle olmadığını görmek için Anadolu'ya ve Kudüs'e kadar gitmeleri gerekecekti. Başka ilginç bir nokta da, Papa bu konuşmayı yaptığında Türklerin elinde bulunan Kudüs'ün, 1098'de Mısırlıların eline geçecek olmasıydı. Dolayısıyla, Kudüs'te Türklerle karşılaşmak üzere giden Haçlılar, farklı insanlarla karşılaşacaklardı.

Papa'nın konuşmasının etkili olmasındaki bir başka temel etken, Ortadoğu'nun hem siyasal yapısı, hem de halkları konusunda Latinlerin bilgi sahibi olmayışlarıydı. Papa, insanların bu cehaletini sonuna kadar kullanmıştır. Papa, sanki Kudüs Müslümanların eline yeni geçmiş ve halka karşı bir katliama girişilmiş havasını yaratmaya çalışıyordu; oysa Müslümanların Kudüs'ü Bizans'tan almalarının (638) üzerinden tam 457 yıl geçmiştir ve bu bölgedeki Müslümanlar, Yahudiler ve Ortodoks Hıristiyanlar arasında hiçbir sorun yaşanmamaktadır; ta ki, Latin Haçlıları gelip buralara müdahale edene kadar; fakat konuşmasında Papa'nın Kudüs'e özel bir önem atfettiğinde hiç şüphe yoktur.*

Şimdi 1094'te Bizans İmparatoru I. Alexios Kommenos'un yardım çağrısı üzerine, İmparator'a yardım için Papa II. Urbanus'un Clermont'da yaptığı konuşmanın temel kısımlarını yukarıdaki kroniklere[38] dayalı olarak irdeleyelim:

(...) Tanrı sizleri çoban olarak adlandırmaktadır, siz uşak gibi davranmayın; aksine gerçek çoban gibi, asanız her zaman elinizde olsun... Size teslim edilen sürüden bir kurt bir koyunu kaparsa, Tanrı'nın size vaat ettiklerini kaybeder, ölüm yurdu cehennemin en acı azabını tadarsınız; zira Kitab-ı Mukaddes'e göre, sizler yeryüzünün tuzusunuz (Matta 5:13)... Sizlerin, Tanrı'nın kendileriyle konuşma istemesi durumunda onları çürümüş ve kokuşmuş bulmaması için, günahlara dalan bu aptal halkı hikmet tuzuyla düzeltmeniz bir zorunluluktur. Eğer Tanrı, bu kokmuş insanlarda, kurtlar, yani günahlar görürse... üstünüze düşeni yapmadığınız için onlarla birlikte sizleri de lanetleyecek ve huzurundan kovacaktır... Kitab-ı Mukaddes, "Eğer bir kör körü yederse, ikisi de çukura düşer." (Matta 15: 14) demektedir. O hâlde önce siz kendinizi düzeltin ki, sizlere tâbi olanları da düzeltebilesiniz...

Ey Tanrı'nın oğulları! Aranızda barışın devamını ve Kilise'nin haklarını koruma konusunda söz vermiş olmanıza rağmen, yapmanız gereken önemli bir iş daha sizleri beklemektedir. Sizlerden sadakat ve dürüstlüğünüzü hem sizi, hem de Tanrı'yı ilgilendiren bir konuda daha göstermeniz istenmektedir; zira Doğu'da yaşayan kardeşleriniz sizin acil yardımınıza muhtaç duruma düşmüşlerdir. Çoğunuzun haberdar olduğu gibi, Türkler ve Araplar bu kardeşlerinize saldırmış; Grek İmparatorluğu'nun topraklarını işgal etmiş ve Akdeniz'e ve St. George'un Kolu diye adlandırdığımız Hellespont'a (Çanakkale Boğazı) kadar ilerlemişlerdir. Hıristiyan kardeşlerinizin topraklarını işgal etmiş ve yaptıkları yedi savaşta da onları mağlup etmişlerdir. Birçoğunu öldürüp bir o kadarını da esir almış, kiliselerini de yerle bir etmişlerdir. Onların bu şekilde ilerlemelerine seyirci kalırsanız, daha fazla mümin insan bunların saldırısına maruz kalacaktır. Bu sebeple ben, daha doğrusu Tanrı, sizleri İsa Mesih'in müjdecileri olarak bunu her yere taşımanızı ve hangi seviyeden olursa olsun, zengin fakir, sıradan asker veya şövalye, herkes, bu aşağılık ırkı, hıristiyan topraklarından çıkartmanızı istemektedir... Bu yolda ölenlerin, ister karada, ister denizde, isterse putperestlere karşı savaşırken muharebe meydanında ölsün, hepsinin günahları bağışlanacaktır. Bana giydirilen Tanrı'nın kudretiyle bunu insanlara bu şekilde bahşediyorum...[39]

Fulcher'in naklettiği Papa'nın konuşmasına ilaveten, diğer kroniklerin Papa'nın konuşmasında altını çizdikleri ortak noktalar şöyle öne çıkmaktadır:

Doğudan gelen yardım talebine karşı, doğudaki kardeşlere yardım,

Türklerin başarılı ilerleyişine yapılan vurgu,

Doğudaki Hıristiyanların maruz kaldıkları zulümler,

* Haçlılar aynı Kudüs'ün Müslümanlar ve Yahudiler için de aynı dere cede kutsal kabul edildiğini hiçbir zaman dikkate almadılar. Kudüs Ortaçağ Avrupası'nın din ve kültürü için özel bir önem taşıyordu; zira, burası İsa'nın öldüğü ve boş kabrinin bulunduğu kutsal bir mekandı. XI. yüzyıl, insanların tövbe konusunda birçok teolojik tartışmaya girdiği bir dönemdi. (Bkz. *Penance and the Anointing of the Sick*, trans. and rev. T. Courtney, Freiburg/London 1964). Cennet birçok insanın çağrıldığı; fakat bu iş için yine çok az insanın seçildiği bir yerdi. Kilise, cennete ulaşmanın bir yolu olarak insanların Kudüs'e haccını öngörüyordu. Bu da Latin Hıristiyanlarının Kudüs'le hem dinî, hem de siyasi bağlarını güçlendiriyordu. Kudüs, aynı zamanda Müslümanlar için de kutsal bir şehirdi. Hz. Muhammed'in Miraça çıktığı yerin anısına Emevi halifesi, 687 tarihinde Kubbetu's-Sahra'yı inşâ etmiştir. Altın kubbesi ve yakınındaki el-Aksa Camii 780'de yapılmıştır. Bu mabedin batı duvarı Yahudilerin kutsal ağlama duvarıdır. Bu kent Yahudiler için de kutsaldı. Burası Süleyman'ın Mabed'i inşâ ettiği yer idi. Bu Mabed, Babil Kralı Nebukadnetsar tarafından yıkılmış, 637 yılında Kudüs'e girdiğinde Hz. Ömer enkazın üzerine ahşaptan bir mescit yapılması talimatını vermiş, Abdulmelik de bu alana Kubbe'yi inşâ ettirmişti.

38 Bu kroniklerle ilgili olarak bkz. Elizabeth Hallam, ed. *Chronicles of the Crusades: Eye-witness Accounts of the Wars between Christianity and Islam*, Weidenfeld and Nicolson, London 1989).

39 Bongars, Gesta Dei per Francos, 1, s. 382 vd., trans in Oliver J. Thatcher, and Edgar Holmes McNeal, eds., *A Source Book for Medieval History*, Scribners, New York 1905, s. 513-17.

Kiliselerin ve kutsal mekanların tahrip edilmesi,

Bir Haçlı seferi düzenlenmesinin Allah'ın emri olduğu yolundaki propaganda,

Hem zengin, hem de fakirler bu sefere birlikte katılacaklardır,

Sefere katılan herkesin işlediği bütün günahlar bağışlanacaktır,

Türklere karşı büyük bir nefret ifade edilmektedir,

Ebedî mükafat vaadi,

Dünyevi mükafat vaadi,

Seferin liderinin Tanrı olacağı iddiası,

Elbiselerin üzerine haç takılması gerekliliği,

Franklara özel bir övgü yapılmaktadır,

Kudüs'e özel kutsiyet verilmektedir,

Kudüs'e hacca giden Hıristiyanların karşılaştığı zorluklar vurgulanmaktadır.[40]

Deccal'e karşı mücadele etmenin gerekliliği anlatılmaktadır.

Bu son varyant, sadece Guibert tarafından nakledilmektedir. Buna göre: Deccal'in gelişi yakındır. Kâhinlere göre, o, Kudüs'teki Zeytin (Siyon) Dağı'na gelip yerleşecek ve üç Hıristiyan krallığına son verecektir: Mısır, Afrika ve Etyopya (Habeşistan); fakat bu ülkeler şu anda paganların elindedir ve Hıristiyan krallıkların varlığı söz konusu değildir. O hâlde, bu kehanetin gerçekleşebilmesi için, bu ülkelerin fethedilerek Hıristiyan krallıkların kurulması gerekir; ki, yıkılacak hıristiyan krallıklar olsun. Öyle görünüyor ki, yukarıda anılan dünyevi mükafatlar, Guibert tarafından böyle yorumlanmaktadır.[41]

3.3. Papalığın Müslümanlar ve Türklerle İlgili Çizdiği İmaj

M. Watt, dünya tarihinde iftiraya en fazla maruz kalan kişinin Muhammed olduğunu, bunun da Hıristiyanlığın en büyük düşmanı olarak karşısına İslam'ı koymasından kaynaklandığını söylemektedir.[42] İslam'ın Hıristiyanlık'la geliştirdiği mücadelenin sadece teolojik değil, aynı zamanda iktidara ilişkin bir mücadele olması, böyle bir yaklaşımın temelini oluşturmuştur. Müslümanların kutsal Kudüs'ten çıkarılması noktasına odaklanan Haçlı Seferleri'nden çok önceleri bile Ortaçağ Avrupası, doğuda Bizans, batıda da İspanya ve Sicilya kanalıyla karşılaştıkları Müslümanlarla ilgili olarak, 'büyük düşman' kavramının içini doldurmaya başlamıştı. Bu çerçevede Muhammed adı, karanlıklar prensi Mahound'a dönüştürülmüştü bile.

Oluşturulan bu çerçeve içinde, Ortaçağ Avrupası'nda Saracenlerin (Müslümanlar) putperest oldukları ve putlara, Muhammed'e ve Jüpiter'e taptıkları yaygın olarak kabul edilmekteydi.[43] Özellikle Kubbetu's-Sahra *Templum Domini* gibi büyük camilerde Muhammed'e ibadet edildiği, hilafetin merkezi durumundaki Bağdat'ta Muhammed'in tanrı olarak kabul edildiği, Halife'nin ise onun vekili konumundaki Papa olarak görev yaptığı propagandası yapılmaktaydı. Başka bir ifadeyle Hıristiyanlara politeist muamelesi yapanların aslında kendileri politeist idiler.[44]

Müslümanlar hakkında böyle bir yargının oluşmasına kaynaklık eden tek merkez Latin Katolik Kilisesi idi; zira ilk olarak, Latinlerin Müslümanlarla ilişkileri, Ortodoks Hıristiyanlara kıyaslandığında daha geç dönemlere rastlamaktadır; ikinci olarak, Müslümanların nasıl bir dünya görüşünün mensubu oldukları konusunda en temel bilgi kaynağı olan Kur'an daha Latince'ye çevrilmiş değildi. İlk çeviri XII. yüzyılda yapılacaktır;[45] fakat o ana kadar üzerlerine Haçlı orduları sürülen Müslümanlar hakkında Papalık, alabildiğine olumsuz bir imaj yaratıyor, Haçlı askerlerinin putperestlerle çarpışarak Tanrı'nın adını temize çıkaracaklarını dikte ediyor ve bunun için de bi zamanların soyguncuları feodal baronlara İsa Mesih'i

40 Kudüs'ün hac için Hıristiyanlarca kullanılışı için bkz. John Wilkinson, *Jerusalem Pilgrims Before the Crusades*, Aris & Phillips, Warminster 1977.

41 Dana Carleton Munro, "Papal Proclamation of the Crusade", *The Crusades, Motives and Achievements, ed. James A. Brundage*, USA 1964, s. 10.

42 W. Montgomery Watt, *Muhammad: Prophet and Statesman*, Oxford University Press, Oxford 1961, s. 229.

43 Norman Daniel, *Islam and the West: The Making of an Image*, Edinburgh 1962, s. 309.

44 Ortaçağ'da Hıristiyanların Müslümanlarla ilgili imajları konusunda daha detaylı bilgi için bkz. Richard W. Southern, *Western Views of Islam in the Middle Ages*, Harvard University Press, Cambridge MA 1978; John Victor Tolan, ed. *Medieval Christian Perceptions of Islam: A Book of Essays*, Garland Reference Library of the Humanities, Garland Publishing, New York 1996; John Victor Tolan, "Muslims as Pagan Idolators in Chronicles of the First Crusade", *in Western Attitudes towards Islam*, edited by Michael Frassetto et David Blanks, St. Martin's Press, New York 1998; John Victor Tolan, "Rhetoric, Polemics, and the Art of Hostile Biography: Portraying Muammad in Thirteenth-Century Christian Spain", *in Pensamiento hispano medieval: homenaje a Horacio Santiago Otero*, edited by José Maria Soto Rábanos, Consejo Superior de Investigaciones Cientificas, Madrid 1998; John Victor Tolan, "Peter the Venerable on the 'Diabolical Heresy of the Saracens", *in The Devil, Heresy, and Witchcraft in the Middle Ages: Essays in Honor of Jeffrey B. Russell*, edited by Alberto Ferreiro, Leiden/Brill 1998, 345-67.

45 Haçlı Seferleri sırasında yapılan oryantalist çalışmalar için şu çalışmamıza bkz. "Oriental Studies and Conception of Islam in Crusade Period", AÜİF Dergisi, cilt 42. Latince'ye ilk Kur'an çevirisini Peter the Venerable'ın oluşturduğu çeviri komisyonunda bulunan Robert

askerleri olma çağrısında bulunuyordu. Kaynağını Papalığın yaptığı bu imaj çalışması, etkisini yüzyıllarca sürdürecek, günümüzde dahi ders kitaplarında ağırlıklı olarak yerini muhafaza edecektir.

İlk defa William of Malmesbury, Müslümanları putperest olarak niteleyen bu tür popüler ön kabulleri yıkmış ve İslam'ı Yahudi ve Hıristiyan geleneği içine yerleştirmiştir. 1136'da yazdığı *Commentary on Lementations*'da, Slav halklarının, kafalarını, Türkler ve Arapların putperest oldukları hurafesiyle doldurduklarını; oysa bu insanların yaratıcı olan tek Allah'ı kabul ettiklerini, Muhammed'i de tanrı değil, bir peygamber olarak benimsediklerini, yazacaktır. İslam'la ilgili bu kabullerine rağmen William, Müslümanların kutsal beldeleri kirlettiklerini ileri sürerek, onları kınamaktan da geri kalmamıştır. St. Augustine ve daha başka büyük Kilise babalarının yurdu olan Kuzey Afrika'yı ve en az iki havarinin hayatlarını feda ederek kutsallaştırdıkları Asya'yı işgal etmeleri, İspanya ve Balearikleri yüzyıllarca kontrollerinde tutarak Avrupa'yı bile tehdit altında tutmaları sebebiyle onlara ateş püskürmektedir.[46]

William of Malmesbury, Latin Batı Hıristiyanları'nın Müslümanlara ilişkin tutumunun tipik bir örneğini oluşturur. Hak bir dine ve kutsal bir kitaba sahip olduklarını kabul etmeleri, Müslümanları düşman olarak görmelerini engellememektedir. Bu da, tamamen siyasal tutumun getirdiği bir olgu olarak yüzyıllardır kendini muhafaza etmektedir.

4. Haçlı Seferleri'nin Sonuçları

4.1. İslam Dünyası Açısından

4.1.1. Entelektüel Gerileme

Haçlı Seferleri'nin en yıkıcı etkisi İslam'ın hayat görüşü üzerinde oldu. Mutlak vahye dayanan her din, kendi dışındaki gerçekliklere karşı müsamahakâr olmak durumundadır. Bunun aksi bir davranış, o dinin içine kapanmasına, belli bir süre sonra da gelişme trendini kaybetmesine yol açar. İslam, başlangıçta müsamahakâr bir din görüntüsü sergilemiştir. Yahudi ve Hıristiyanlar Ehl-i Kitap olarak kabul edildiği için, Hz. Peygamber döneminde bu gruplar takibata uğramamıştır. İlk Halifeler döneminde Hıristiyanlar Arap toplumunda onurlu bir konuma sahiptiler. Hilafetin Hıristiyan Bizans'la ilişkileri daha kötü değildi. Alimler ve teknik düzeyde insanlar bu iki devlet arasında çeşitli amaçlara yönelik seyahatlerde bulunurlardı. Franklar tarafından başlatılan Haçlı Seferleri, hem toplumlar, hem de devletler arasında var olan iyi ilişkileri bozdu. Haçlılar tarafından ortaya konulan katı hoşgörüsüzlük, Müslümanlar tarafında da yansımasını buldu.[47] Memluklar bu hoşgörüsüzlüğün tat-

of Ketton yapmıştır. Daha detaylı bilgi için bkz. James Kritzeck, "Peter the Venerable and the Toledan Collection", PV, 176-201; Robert of Ketton's Translation of the Qur'an", *The Islamic Quarterly*. II (Aralık 1955), sayı: 4, s. 309-12; "Peter the Venerable and Islam", *American Benedictine Review*, VII (Yaz 1956), sayı: 2, s. 144-49. Peter the Venerable 1142'de İspanya'ya yolculuğu sırasında Kur'an dahil, önemli İslami eserlerin çevirisi için bir komisyon oluşturdu. "Muhammed adıyla herkesin bahsettiği; ama kimsenin sağlıklı bilgi sahibi olmadığı Saracen" dediği Hz. Muhammed hakkında hiçbir bilginin atlanmamasını özellikle istedi. Toledo Koleksiyonu olarak bilinen bu seri içinde aşağıdaki beş eser Arapça'dan Latince'ye tercüme edilmiştir.

1. *Fabulae Saracenorum.*
Mütercimi Robert of Ketton'dur. Yaratmaya, geçmiş peygamberlere ve Hz. Muhammed'in siretine dair hadislerle ilgili bir derlemedir.

2. *Liber Generationis Mahumet.*
Mütercimi Herman of Dalmatia'dır. Kitap Sâ'id b. Ömer'in "Kitabu neseb-i Resuli'llâh" adlı eserinin çevirisidir.

3. *Doctrina Mahumet.*
Mütercimi Herman of Dalmatia'dır. Abdullâh b. Sellâm'ın soru ve cevaplardan oluşan bir ilmihal denemesinin Latince çevirisidir.

4. *The Qur'an.*
Kur'an-ı Kerim'in ilk Latince çevirisidir. Çevirisi Robert of Ketton ve çevirinin doğru yapılıp yapılmadığını denetlemek için Peter tarafından Robert'ın yanına verilen Muhammed adlı bir müslüman.

5. *Epistola Saraceni et Rescriptum Christiani / Apologia for Christianity.*
Mütercimleri Peter of Toledo ve Peter of Poitiers'dir. Abdullâh b. İsmâ'îl el-Hâşimî ve Abdulmesih b. İshâk el-Kindî arasındaki polemiğin çevirisidir ve Latince'de türünün ilkidir. (N. A. Newman, bu polemiği İngilizce'ye çevirerek yayımlamıştır: *The Early Christian-Muslim Dialogue. A Collection of Documents from the First Three Islamic Centuries* (632-900 A.D.) Translations with Commentary, Interdiciplinary Biblical Research Institute, Pensylvania 1993, s. 355-547. Bu kitapların çevirmenleriyle ilgili detaylı bilgi için bkz. *Islamochristiana*, 5 (1979), s. 312-13. Bu çerçevede Robert of Ketton 1143'de Latince Kur'an çevirisini tamamlayıp Peter'e sunmuş oldu. Komisyonun bu çalışmalarından hareketle, Peter the Venerable, Hıristiyanlara, İslam inancını tanıtmak ve hatalarını ortaya koymak maksadıyla el kitabı mahiyetinde bir çalışma yapmıştır: *Summa totius Haeresis Saracenorum (Compendium of all the Heresies of the Saracens).* Bu eserin ve diğerlerinin analizi için bkz. James Kritzeck, *Peter the Venerable and Islam, Princeton* 1964. Buna ilaveten İslam'ın reddine dair de bir başka eser telif etmiştir: *Liber contra sectam sive haeresim Saracenorum.* Peter'in argumantasyon tarzı için bkz. Jean Mary Gaudeul, *Encounters and Claches, I. 118.* Bu Toledo Koleksiyonu, Avrupalı oryantalistlerin çalışmalarında kullandıkları temel kaynak olmuştur. 1212 yılında Mark of Toledo, Kur'an'ın bir başka çevirisini yapmıştır; ama bu birinci kadar bilinmemekteydi. Meşhur Nicolo da Cusa yahut Nicholas of Cues 1460'da *Cribratio Alchorani*'sini yazarken Peter'in Ketton'a yaptırdığı bu çeviriye dayanacaktır. Önemiden dolayı, bu koleksiyon 1543 yılında Luther ve Melanchthon tarafından Basel'de (İsviçre), İslam'la ilgili başka önemli eserlerle birlikte yeniden basılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. K. M. Setton, *"The Papacy and the Levant* (1204-1571)", American Philosophical Society, I (1976), s. 512.

46 Detaylı bilgi için bkz. Malcolm Barber, "Confronting the Crusade, How the West saw Medieval Islam," *History Today*, 1997.

47 Hıristiyanlara karşı bu sertleşmenin tipik bir örneğini Endülüslü alim el-Hazrecî'de (1125-1185) görmek mümkündür. Bu Kurtubalı alim, yaşadığı şehir 1145-1146'da Hıristiyanların eline geçince tutuklanmış ve Toledo'ya nakledilmiş ve 1148'de serbest bırakılınca Fas'a göç ederek ölümüne kadar hadis dersleri vermiştir. Kendisine bir papazın gönderdiği dokuz sayfalık mektuba hapishanede yazdığı 160 sayfalık cevap *Mecami' as-Sulban*' da kullandığı dil, daha önce-

bikinde en ileri gidenlerdendi ve hıristiyan tebaaya pek yüz vermiyorlardı. Bu durum müslüman kültürünün içe kapanması gibi bir sonuç doğurmuştur.

Bu seferler öncesinde İslam dünyasında hakim olan ve hem bireysel araştırmalara, hem de kurumlara sinen ve tecrübeyi esas alan *'Burhan'*a dayalı bilgi üretimi, yerini daha çok tümdengelime dayanan 'beyan', daha da ileri aşamada ise *'İrfan'* anlayışına terk etmiştir.*

4.1.2. Siyasal İstikrarsızlık

Haçlı Seferleri'nin İslam'a verdiği zararın bundan daha büyük bir boyutu vardı. İslam devleti, bir anlamda, politik gücü elinde bulunduran halifeye bağlı bir teokrasi niteliği taşıyordu. Haçlı saldırıları, Abbasi hilafetinin hem coğrafi, hem de politik olarak İslam'ı Haçlılara karşı organize etmesinin imkansız olduğu bir zamanda geldi. Fatımi halifeleri, Müslümanlar tarafından genel kabul görmedikleri için, onların da böyle bir ittifak oluşturacak güçleri yoktu. Selahaddîn gibi bir lideri çıkaran Eyyubiler de, genel bir kabul görmüyorlardı; zira hilafetin Kureyş'e aidiyeti teorisi, bunların hilafetin gasıbı oldukları yönünde suçlamalara ve dolayısıyla dışlanmalarına temel oluşturuyordu. Bu açıdan bakıldığında, ironik bir şekilde, Moğolların Bağdat istilası,** diğer İslam devletlerinin işini kolaylaştırmış ve Memluklar artık Bağdat'ta meşru bir halife olmamasına dayanarak, Mısır'da hilafetlerini, meşru temellere dayalı olarak ilan edebilmiştir. Bu sorunu, daha sonra, Osmanlılar, temelinden çözecek ve hilafeti kendi üzerlerine alacaklardır. Osmanlı sultanlarının gücü, kendilerinin İslam dünyasında kabul görmesini sağlayacak; fakat hilafetin gasp edicisi olma sıfatını, Araplar, Osmanlılar için de kullanacaklar ve bu kabulü içtenlikle benimsemeyeceklerdir.

Hıristiyanlık, başından beri Sezar'ın hakkı ile Tanrı'nın hakkı arasında sürekli bir ayırımı vurgulamış ve ortaçağların 'Tanrı'nın Parçalanmaz Şehri' ideali yıkıldığı zaman bile, Kilise, hayatiyetini devam ettirebilmişti; fakat İslam politik ve dinsel bir bütün olarak algılanmıştı. Bu bütün, aslında Haçlı Seferleri'nden önce bozulmuştu; fakat bu çağlardaki olaylar, bu bozulmayı bozguna çevirdi.

4.2. Haçlı Seferleri'nin Avrupa Açısından Sonuçları

Haçlı Seferleri'yle kazanılan dinamizm Latin Batı Hıristiyanlığı için yeni bir tarihin başlangıcı sayılacak kadar önemlidir. Medeniyetin iki kaynağı durumundaki Müslüman coğrafyayla ve Ortodoks Hıristiyanlığın başkenti İstanbul'daki kültürel ve sanatsal ortamla iki yüzyıla yakın bir süre yakın temas kurulması, sanatta ve düşüncede Rönesans'ın, dinde de Reform'un temel dinamiklerinin Batı'ya taşınması sonucunu getirmiştir; ancak hıristiyan yenilenmesinin veya kendine yeni bir yol bulmasının katliamlarla başlaması ne kadar da ilginçtir; zira Haçlılar, kendileri için yeni bir dönemin kapılarını açacak olan 15 Temmuz 1099 tarihinde Kudüs'e girdiklerinde, kelimenin tam anlamıyla bir katliam yapmışlardı. Bunu aratmayacak bir katliamı da Antakya'da gerçekleştirmişlerdi. Toulouse Kontu Raymond of Aguilers, Harem-i Şerif'te atların dizginlerine ulaşacak kadar müslüman ve yahudi cesedi yığmakla iftihar ediyordu.[48]

Haçlı Seferleri, görünürde Doğu Hıristiyanlığı'nı Müslümanlardan kurtarmak için başlatılmıştı; fakat bu seferler sona erdiğinde, Doğu Hıristiyanlığı'na ait tüm topraklar Müslümanların idaresi altındaydı. Papa II. Urbanus, Clermont'da Haçlı Seferleri için çağrıda bulunduğunda, Türkler Boğaziçi'ni tehdit ediyorlardı. Papa II. Pius ise, son Haçlı Seferi çağrısında bulunduğunda, Türkler, Tuna boylarını geçiyorlardı.

4.2.1. Entelektüel Gelişme

Haçlı Seferleri dönemi Batı medeniyeti açısından

---

ki alimlerin polemiklerinde kullandığı dilin tersine hakaretlere ve küfürlere kadar uzanmaktadır. Bu tutum Hıristiyanların, Müslümanların sadece bedenlerinde değil, zihinlerinde açtıkları yaranın bir neticesi olarak kendini dışa vuruyordu. Benzer bir durumu, aynı coğrafyanın düşünürü olan ve Hıristiyanlara reddiye yazan İbn Hazm'da da görmek mümkündür.

* Bilgi felsefesi açısından, geleneksel olarak Sami geleneği dediğimiz dünya görüşü 'beyan'a dayanmaktadır. *Beyan*'da asıl olan görmek değil, duymaktır. Din olarak, içinde Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın yer aldığı bu Sami geleneğinde, başka bir ifadeyle Batı dinleri kategorisini oluşturan bu dinlerde önemli olan Tanrı'nın 'ne' dediğidir. Bunun için de *'duymak'* esastır. Hint-Avrupa geleneğinde, başka bir ifadeyle Doğu dinleri denen Hinduizm, Budizm gibi dinlerde ise, ötelerden duymak değil *'görmek'* esastır ve bu bilgi felsefesi açısından bakıldığında *'burhan'*ı oluşturur. Mistik bakış açısının hakim olduğu anlayış ise *'irfan'*a (gnos) dayanır. Haçlı Seferleri'nin getirdiği dağılma ve kırılma Müslümanlarda *'irfan'*a dayalı bir bilgi anlayışı ve bu anlayışın temellendirdiği bir hayat tarzına geçişi hızlandırdı. İbn Arabî'nin savunduğu görüşlerin ve Hanbeli dünya görüşünün bu seferlerin bir neticesi olarak çok daha hızlı bir yayılma zemini bulduğunu gözlemlemekteyiz.

** İslam dünyası için Haçlılar yanında Moğol istilası da en büyük yıkıntı sebebiydi. Bu istila İslam dünyasında iki dalga hâlinde yayılmıştı; ilki 1220-1222 arasında Buhara, Semerkant, Merv ve Nisabur'u; ikincisi ise 1256-1260 arasında Bağdat, Suriye, Filistin'i vurmuş, Memluklar tarafından ancak Ayn Gulat'ta durdurulabilmiştir. Girdikleri her şehri halkıyla birlikte yok eden Moğollar, 1258'de Bağdat'ta, halkı tamamen katletmiş ve Abbasi hilafetinin sonunu getirmişlerdir. Moğollar 1300 yılında Müslüman olmadan önce putperest ve çok azı da (bazı misyonerler marifetiyle) Hıristiyan oldukları için, gittikleri bölgelerdeki Hıristiyanlara zarar vermemişlerdir. Moğolların bu istilaları Hıristiyanlar tarafından, İslam medeniyetinin sonunu getirecek bir hareket olarak desteklenmiş; Suriye ve Mısır'daki Müslümanların yok edilmesi için de Hıristiyanlarla ittifak oluşturmaları için kendilerine elçiler gönderilmiştir. Bkz. J. Richard, *La Payaute et les Missions d'Orient au Moyen Age (XIII-XIVe siecles)*, Ecole Française de Rome, 1977, XXXIV + 325 s.

[48] Bkz. Bernard Hamilton, *Monastic Reform, Catharism and the Crusades (900-1300)*. London 1973.

büyük önem taşımaktadır. Bu seferler başladığında, Batı Avrupa, Karanlık Çağlar denen barbar istilaları döneminden çıkıyordu. Bu seferler bittiğinde Rönesans başlamıştı. Haçlı Seferleri sırasında Batı Hıristiyanlığı, Müslümanlarla doğrudan her türlü kültürel ve ticari ilişki şansını yakalamış, Ortaçağların getirdiği skolastik dünya görüşünden kurtulmanın ipuçlarını İslam dünyasından almıştı. Metodolojik yönden özellikle Sicilya ve İspanya'da Haçlı Seferleri sürecinde gelişen kültürel ilişkilerle Yunan felsefesi ve 'burhan'a (demonstration), başka bir ifadeyle tümevarıma dayanan ve o ana kadar İslam dünyasında kullanılan temel metodoloji Batı'ya aktarılmış oldu. Özellikle Sicilya, Arap, Yunan ve Batı kültürlerinin karşılaşma ve tanışma alanıydı. Bu sebeple II. Frdererick'in Doğu medeniyetine olan ilgisinin, tamamen Sicilya'da yetişmesine verilmesi yanlış değildir.

Bu dönemin bilginleri Arapça'dan yapılan çevirilerle Yunan mirasında yatan köklerini keşfetmişlerdir. Arapça'dan yapılan çeviriler, genellikle felsefe, tıp ve diğer bilim dallarıyla ilgili idi. Büyük şehirlerde Latince'yi ortak dil olarak kullanan üniversitelerin kurulması, bu döneme denk düşer. Etkilerini yüzyıllarca hissettirecek olan Büyük Albert (1200-1280) ve Thomas Aquinas (1225-1274) bu periyodun düşünürleridir. İbn Ruşd gibi müslüman düşünürlerin etkisiyle Platoncu düşünce tarzından çok daha pragmatik ve gelecek bilimsel gelişmeler için çok daha uygun taban sağlayacak olan Aristotelyen düşünce tarzı, Batılılarca keşfedilmiş oldu.

Bu dönemde Konstantinapol'deki hayat ve sanat standardı Avrupa'nın hiçbir kentinde olmadığı kadar yüksekti ve İtalya'da hümanizmin ve Rönesans'ın doğuşunu hazırlayan sebeplerden biri de bu şehrin tamamen düşmesiyle, başka bir ifadeyle, Doğu Hıristiyanlığı'nın çökmesiyle, sanatçı, yazar ve çizerlerinin İtalya'ya göç etmesidir.

4.2.2. Siyasal Etkileri

Siyasal alanda Haçlı Seferleri'nin Batı'daki etkisi çok daha fazla olmuştur. Papa II. Urbanus'un Clermont hitabında vurguladığı noktalardan biri, Avrupa'da kargaşa çıkaran ve enerjilerini bu çalkantılarda harcayan baronlara iş bulmaktı. Ve bu baronların papalık tarafından doğuda Müslümanların üzerine sürülmesi, Batı'da feodal yapının bozulup monarşik iktidarın ortaya çıkışına hizmet etmiştir. Bu hareketler Papalığın da son derece işine yaramıştır. Papalık, Haçlı Seferleri'ni kendi liderliği altında uluslar arası bir hıristiyan hareketi olarak organize etmiş ve I. Haçlı Seferi'nde[49] elde edilen başarı, Kilise'nin iktidarını güçlendirip prestijini artırmıştır.

Müslüman topraklara sürülen tüm Haçlılar, Papalığın sürüsüne aitti. Fetihler, Kilise'nin fetihleriydi. Papalık; Antakya, Kudüs ve İstanbul Patriklikleri teker teker egemenliği altına girince, eskiden beri iddia edegeldiği, kendisinin Hıristiyanlığın tek temsilcisi olduğu yolundaki savının haklılık kazandığını görüyor ve bunun propagandasını yapıyor; Hıristiyan dünyanın her tarafında kendi ruhsal üstünlüğünü vurgulayan dinsel törenler yaptırıyordu. Bu güç ve kendine güvenle Etyopya ve Çin gibi uzak ülkelere dahi misyonerler gönderilmeye başlandı. Papalığın hükümlerinin uygulandığı mahkemeler, bu hareketten sonra çok daha uluslar arası bir boyut kazandı.

Roma'nın ruhsal egemenliğini genişletmesi bir tarafa, Batı Hıristiyanlığı'nın Haçlı Seferleri'nden elde ettiği sonuçlar olumsuzdu. Haçlı Seferleri'nin başlangıcında medeniyet kürsüleri Doğu'da, İstanbul ve Kahire'de kuruluydu. Seferler sona erdiğinde ise, medeniyet, merkezini İtalya'ya ve Batı'nın yeni ülkelerine kurmuştu. Bu ise, uzun vadede Papalığın altını oyacaktır.

Haçlı Seferleri'yle birlikte Batı'dan İslam (İspanya'nın kaybedilmesi), Doğu'dan da Hıristiyanlık silinmiştir. Yine bu seferlerle Haçlılık ruhu Avrupa zihniyetinin bir parçası hâline gelmiş, Protestan reformları sırasında meydana gelen savaşlar bile, bu zihniyetin bir uzantısı olarak kendini ortaya koymuştur.

I. Haçlı Seferi sırasında Avrupa, bir Hıristiyanlık yurdu (Christendom) olarak kendi varlığını keşfetmiştir. Bu keşfi, Yunan ve Latin köklerine kavuşmak suretiyle pekiştirmiş ve bu iki kültürü Hıristiyanlıkla sentezlemiştir.

Yine bu seferlerle, Avrupa, siyasi bir birlik olmanın adımlarını atmış ve bu birliği ayakta tutmanın ve etkili kılmanın yolunu da, işgal etme, kolonileştirme ve kültürel değişikliğe uğratma şeklinde uygulamaya koymuştur.

4.3. Haçlı Seferleri'nin Ortodoks Hıristiyanlar Açısından Sonuçları

Haçlı Seferleri'nin Doğu Hıristiyanlığı'na verdiği zarar, İslam'a verdiği zararla karşılaştırıldığında, çok daha büyüktür. Papa II. Urbanus, Doğu Hıristiyanlarının yardımına koşulması ve dindaşlarının kurtarılması yönünde çağrıda bulunmuştu; fakat doğrusu, bu çok ilginç bir kurtarmaydı. Kendileri yardım adı altında gelip Anadolu'dan Kudüs'e kadar uzanan bir rota üzerinde hakimiyetlerini kurdukları zaman, bu bölgelerdeki Ortodoks Hıristiyan halka, daha önce Türklerin ve hilafetin davrandığından çok daha kötü davrandılar. Yerel Hıristiyan halk, daha önce kendi kiliselerini kurup özgürce istedikleri gibi ayinlerini düzenliyorlardı; fakat Latin Hıristiyanlığı artık kiliselerin kendilerine göre yeniden düzenlenmesi yönünde yerel halka baskı uygulamaya başlamıştı. Yine buraları boşaltmak durumunda

[49] Birinci Haçlı Seferi yaklaşık 36 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Bkz. J. Riley-Smith. *The First Crusaders*, 1095-1131, CUP, 1997

kaldıklarında da, yerel halkı korumasız bir şekilde müslüman fatihlerin kucağına bırakmışlardır.

Latin Hıristiyanlığı, Haçlı Seferleri'nin hem kurtarma iddiasıyla gittikleri Doğu Hıristiyanlığı'nın sonunu hızlandırmasını, Balkanlar'da ve Anadolu'da bulunan Hıristiyanların sonunu getirmesini, hem de Batılıların kendileri için yenilgiyle sonuçlanmasını, açıklamakta zorlanıyordu. Onlar, Allah rızası için bu savaşa gittiklerine inanıyorlardı; zira savaş çağrısı yaparken Papa II. Urbanus'un vurguladığı noktalardan en önemlisi buydu ve eğer doğru bir imanla yola çıkmış olmak, neticede zaferi getirecekse, bu savaşın sebebi ve sonucu arasında izah edilmez bir çelişki vardı. Birinci sefer sırasında Kudüs'ün ele geçirilmesiyle teneffüs edilen zafer havasıyla kaleme aldıkları kroniklerde,[50] bu işi, Tanrı'nın Frankların eliyle kazandığı zafer (*Gesta Dei Per Francos*) olarak lanse ediyorlar ve yazılan kroniklere genelde bu ad veriliyordu; fakat bu ilk seferden sonra ummadıkları felaketler yaşadılar. Kısmî başarılar elde ettikleri III. Haçlı Seferi bile, bir zafer olarak kabul edilemeyecek yenilgilere şahitlik etmişti.

Tanrı'nın bu işi zaferle sonuçlandırmasını engelleyen şer güçlerin varlığı teorileri üretilmeye başlandı ve ilk suçlu bulundu: Bizans'ın başındaki şiizmatik/sapkın imparator ve onun Haçlıların ilahi misyonunu kabule yanaşmayan imansız halkı; fakat IV. Haçlı Seferi'yle Bizans'ın devre dışı kalması, bu mazeretleri de ortadan kaldırdı; işler gittikçe kötüleşiyordu. Ahlakçılar, Tanrı'nın, savaşa katılanların günahları sebebiyle kendilerine zafer nasip etmeyeceğini vaaz ediyorlardı; fakat Ortaçağ dünyasının, günahsız olduğuna inandığı Saint Louis'nin liderlik ettiği bir ordunun Haçlıların hiç görmedikleri bir yenilgiye uğraması da, bu açıklama tarzını ortadan kaldırmış oldu. Bütün bunlardan sonra bile, hiçbir Haçlı, bütün bu yenilgilerinin, öngörüsüzlüklerinden kaynaklandığını itiraf etme akıllılığını gösteremiyordu.[51] İnandıkları Tanrı çok kıskanç bir tanrıydı; İslam'ın Tanrısı'nın benzeri bir kudrete sahip olabileceğini akıllarından bile geçirmiyorlardı.

Sonuç

Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında, Haçlı Seferleri sırasında şiddete dayalı olarak gelişen ilişki formu, yüzyıllardır kendini muhafaza etmektedir. Bu sürekli rekabet anlayışı, kendini teolojik sorunlarda değil, daha çok siyasal platformda göstermektedir. Bu, şu anlama gelir: Hıristiyanlarla Müslümanlar arasındaki teolojik sorunlar çözülse dahi, çatışmaya dayalı bir kültürü iki dünyaya miras bırakan ve hem bireylere, hem de kurumlara siner zihinsel bir Doğu-Batı ayırımı canlı tutulduğu sürece, bu iki dünyanın uzlaşma ihtimali yoktur.

Bu iki dünya görüşü arasındaki ilişkinin teolojik detaylardan değil, hegemonyacı bir anlayıştan kaynaklandığının bir diğer göstergesi, Katolik dünyasının aynı tavrı Müslümanların dışındaki din ve anlayışlara da dayatmış olmasıdır. Bunun en iyi örneği, IV. Haçlı Seferi'nin Müslümanları bırakıp da Ortodoksların merkezini, İstanbul'u hedef seçmesi ve talan etmesidir (1204). Ta başından beri Katolikliğin sadece Müslümanları değil, heretik ve şiizmatik olarak niteledikleri Ortodoks ve Protestanları hedef alması da, bu siyasa üstünlük mücadelesinin bir uzantısı şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda, her iki dinin mensupları da, barışın ve huzurun kaynağı olması gereken Tanrı'nın ve vahyettiği dinin, savaşın ve huzursuzluğun kaynağı olma yolunda nasıl bir evrime uğratıldığını; dinlerin kökenindeki toleransın nasıl herkesi kendine benzetmeye dayanan totalite bir anlayışa kaydığını yeniden düşünmek ve bunun politik ve (varsa) teolojik kökenlerini yeniden analiz etmek durumundadır.

Haçlı Seferleri sırasında Franklar ve Normanların başını çektiği Haçlı askerleri, nasıl -Ortaçağ'ın genel yaklaşımını yansıtacak şekilde- militan Katolik Kilises tarafından motive edilerek Müslüman topraklara gönderildilerse, şu anki ilişki biçimimizin şekillenmesinde de aynı şekilde, Papalık büyük rol oynamakta, bir milyarlık Katolik dünyasının, Müslümanları algılama ve tepki verme tarzını yine Kilise tayin etmektedir. Bu ilişki biçiminin olumlu sonuçlar doğuracak bir şekle kavuşması, yine Katolik Kilisesi'nin katolik halka vereceği yeni İslam imajıyla mümkün olacaktır. Ortaçağ'ın medeniyet taşıyıcısı durumundaki Müslüman düşüncesini putperest ve sefih bir düşünce olarak taraftarlarının zihnine kazıma başarısını gösteren Kilise, bunun tersini, şu anki Müslüman dünya için yapacak teolojik özgüvene sahip midir? Bu soruya verilecek cevap, Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki ilişkinin geleceğini belirleyecektir.

---

50 Detay için bkz. Elizabeth Hallam, ed. *Chronicles of the Crusades: Eye-witness Accounts of the Wars between Christianity and Islam*, Weidenfeld and Nicolson, London 1989.

51 Runciman, *agm.*, s. 80.